

Формалізація науково-методичного підходу до оцінювання рівня використання фінансового потенціалу регіонів України

А. В. Височина^і

Поглиблення кризи системи місцевих фінансів, а також зниження ефективності міжбюджетних відносин призвели до посилення диспропорцій у рівнях фінансових можливостей регіонів України та зниження їх фінансової самодостатності, що, у свою чергу, актуалізує необхідність розроблення нового, більш адекватного (такого, що відповідає реальним соціально-економічним умовам) механізму оцінювання рівня використання фінансового потенціалу регіонів. У статті розроблено відповідний науково-методичний підхід, що передбачає послідовну реалізацію шести взаємозв'язаних етапів, а саме: формування масиву вхідних статистичних показників; розрахунок обсягу реальних та потенційних фінансових ресурсів, а також інтегрального показника якісних характеристик економічної системи у напрямку стимулювання фінансового розвитку; нормалізацію розрахованих на попередньому етапі показників; розрахунок бальної оцінки фінансового потенціалу регіонів України; визначення еталонного рівня фінансового потенціалу; ідентифікацію рівня використання фінансового потенціалу регіону. Практична апробація цього науково-методичного підходу дозволила виявити, що більшість регіонів України використовують свій потенціал дещо більше ніж на 50%. Разом із тим найвищим рівнем використання фінансового потенціалу характеризується м. Київ, Київська та Дніпропетровська обл.; найнижчим – Чернігівська, Черкаська та Закарпатська обл.

Ключові слова: економіка, регіон, фінансове вирівнювання, фінансовий потенціал.

Абревіатури:

МФ – місцеві фінанси
ОМС – органи місцевого самоврядування

УДК 336.1:332.1

JEL коди: E62, G18, H70

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України проблема ефективності перерозподілу фінансових ресурсів є досить актуальною, тобто існує нагальна необхідність удосконалення системи місцевих фінансів та оптимізації сфери міжбюджетних відносин. Зокрема, особливої важливості набуває питання фінансового вирівнювання регіонів України з метою нівелювання диспропорцій у їх розвитку. Однак справедливо зауважити, що система міжбюджетних відносин базується переважно на урахуванні фінансових потреб та можливостей органів місцевого самоврядування, тоді як фінансове забезпечення таких важливих груп економічних суб'єктів, як домогосподарства та підприємства, залишаються поза увагою. Враховуючи усе вищевикладене, виникає необхідність розроблення науково-методичного підходу до оцінювання рівня використання фінансового потенціалу регіонів України, включаючи при цьому фінансові потоки, що рухаються між різними суб'єктами економічних відносин (спираючись на [4]), будемо також вважати, що фінансовий потенціал формують такі основні групи суб'єктів, як підприємства, домогосподарства та ОМС),

^і Височина Аліна Володимирівна, аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України».

© А. В. Височина, 2014

що, у свою чергу, дозволить виявити фінансові диспропорції регіонального розвитку та може стати основою для удосконалення механізму фінансового вирівнювання місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти дослідження сутності, структури й оцінки фінансового потенціалу регіону знайшли своє висвітлення у наукових працях таких вчених: В. Г. Боронос [1], Г. В. Возняк, М. А. Козоріз [2], І. І. Гринашук [3], О. В. Єрмошкіної [4], Т. В. Клименко [5], В. В. Прохорової [8], В. С. Свірського [9] та ін. Однак серед авторів немає єдиної точки зору щодо сутності та складу фінансового потенціалу регіону і, як наслідок, алгоритму його оцінювання, що і обумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Метою статті є розроблення науково-методичного підходу до оцінювання рівня використання фінансового потенціалу, який би відповідав розумінню змісту поняття «фінансовий потенціал» на теоретичному рівні та динаміці розвитку економіки країни, а також його практична апробація для регіонів нашої держави з метою виявлення основних тенденцій фінансового розвитку адміністративних одиниць України.

Викладення основного матеріалу. Перш за все необхідно відзначити, що запорукою ефективної практичної реалізації певного науково-методичного підходу є конкретизація теоретичних аспектів щодо об'єкта дослідження. У зв'язку з цим виникає необхідність ідентифікувати зміст поняття «фінансовий потенціал регіону». Таким чином, із нашої точки зору, під фінансовим потенціалом регіону треба розуміти сукупність фактично акумульованих ним та потенційно доступних фінансових ресурсів і можливостей відповідної території щодо їх ефективного використання, а також їх взаємодію з метою забезпечення сталого розвитку регіону. Такий підхід дозволяє більш комплексно підійти до трактування означеного поняття, оскільки враховує не лише ресурсну складову, а й іматеріальну, що характеризує можливості економічної системи щодо ефективного використання фінансових ресурсів, тоді як більшість дослідників окреслюють у своїх визначеннях лише одну зі складових. Отже, фактично кількісну оцінку повинні набути такі компоненти, як реальні фінансові ресурси (акумульовані на певний момент часу), потенційні фінансові ресурси (та частина коштів, яка могла бути залучена різними групами економічних суб'єктів за умов більш ефективного їх функціонування, наприклад, сума прибутку, який могли б отримати підприємства регіону за умови їх рентабельного функціонування, сума заробітної плати, яку могло б отримати населення регіону за умови повної зайнятості, та ін.) та якісні характеристики економічної системи, що обумовлюють динаміку фінансового розвитку регіону.

Переходячи до характеристики науково-методичного підходу до оцінювання рівня використання фінансового потенціалу регіону, доцільно надати опис здійснених на кожному етапі заходів.

Таким чином, першим етапом означеного науково-методичного підходу є формування статистичної бази. Необхідно зауважити, що кількісні індикатори, необхідні для оцінювання, було сформовано за даними Державної служби статистики [6], тоді як джерелом формування масиву якісних параметрів є матеріали фонду «Ефективне управління» [7], який здійснює розрахунок Індексу конкурентоспроможності регіонів України.

На другому етапі запропоновано здійснювати розрахунок основних результативних показників: реальних та потенційних фінансових ресурсів, якісних параметрів системи. Зокрема, обсяг реальних фінансових ресурсів для основних груп економічних суб'єктів

було розраховано так: для домогосподарств – різниця між обсягом сукупних ресурсів та грошових витрат; для суб'єктів господарювання (з урахуванням банків) – сума обсягів кредитування та отриманого прибутку; для ОМС – сума доходів МБ, міжбюджетних трансфертів та місцевих запозичень. Квантифікацію обсягу потенційних фінансових ресурсів запропоновано здійснювати за такими показниками: втрачена унаслідок безробіття та вимушеної відпустки заробітна плата (розраховується як добуток середньомісячної заробітної плати на кількість безробітних чи осіб, які перебувають у вимушеній відпустці без збереження оплати праці), недоотриманий прибуток підприємств (фактично загальна сума збитків, отриманих суб'єктами господарювання регіону) та обсяг фінансових ресурсів ОМС, використаних не за цільовим призначенням чи з порушенням законодавства [10]. З метою урахування особливостей економічного розвитку кількісні показники (сума реальних та потенційних фінансових ресурсів) було зважено на розмір ВРП (як показник для зважування було використано загальний ВРП, а не ВРП на душу населення чи на одну зайняту особу у регіоні, оскільки обсяг фінансових ресурсів було розраховано в цілому, а не на душу населення, а тому, враховуючи необхідність зіставності та співрозмірності показників, було обрано ВРП саме у такому форматі). Вимірником якісних характеристик економічної системи регіону є інтегральний показник, що являє собою скорегований Індекс конкурентоспроможності регіонів із використанням 27 індикаторів, що мають найвищий рівень кореляції з кількісними показниками.

Третій етап передбачає приведення базових результативних показників до зіставного вигляду, що було реалізовано із використанням формули 1:

$$x_n = \frac{x_i}{x_{max}}, \quad (1)$$

де x_n – нормалізоване значення показника; x_i – значення i -го показника; x_{max} – максимальне значення показника у певному періоді.

Після здійснення процесу нормалізації на четвертому етапі відбувається розрахунок бальної оцінки фінансового потенціалу регіонів, що становить суму нормалізованих кількісних та якісних значень показників. Зважаючи на специфіку процесу нормалізації, треба зазначити, що кожен з трьох компонентів може варіюватися у діапазоні від 0 до 1. Результати цього етапу дослідження наведено у табл. 1.

Однак отримана на четвертому етапі оцінка не є максимальним (еталонним) значенням, з таких причин: 1) наявність фактора суб'єктивізму, тобто досить імовірними є похибки й недоліки при формуванні статистичних показників, що обумовлює урахування певного запасу фінансової потужності, яка не могла бути квантифікована з означених причин; 2) дані, наведені у табл. 1, відображають елементи системи, проте не дають можливості оцінити синергетичний ефект їх взаємодії, а також урахувати імовірність якісного стрибка розвитку регіону. У зв'язку з цими причинами існує необхідність формування еталонного значення фінансового потенціалу регіону, що дозволив би певним чином урахувати описані аспекти, що реалізовано у рамках п'ятого етапу науково-методичного підходу.

Так, цей етап передбачає послідовну реалізацію декількох кроків, а саме: розрахунок зваженого середньгеометричного (використання якого обумовлено високою точністю усереднення саме за даним методом і застосуванням його для визначення середнього значення для відносних показників) за кожним із 5 років дослідження; визначення середньоквадратичного відхилення від зваженого середньгеометричного;

ідентифікація еталона за формулою (2):

$$e_i = \max_i \{x_n\} + 2\sigma G(X_i), \quad (2)$$

де e_i – еталонне значення фінансового потенціалу регіону у певному році; $\max\{x_n\}$ – максимальне серед аналізованих регіонів нормалізоване значення показника фінансового потенціалу у певному році; $\sigma G(X_i)$ – середньоквадратичне відхилення від зваженого середньогометричного (додавання саме двох значень цього показника обумовлено припущенням про статистичну значущість еталона на довірчому інтервалі 95%).

Таблиця 1

Бальна оцінка фінансового потенціалу регіонів України у 2009–2013 рр.
[авторська розробка]

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	2,16	1,90	2,23	2,28	2,26
Вінницька	1,84	1,87	1,83	1,78	1,82
Волинська	2,04	2,10	1,90	2,04	1,95
Дніпропетровська	2,13	2,29	2,32	2,35	2,41
Донецька	2,00	1,85	1,94	2,06	1,98
Житомирська	1,92	1,86	1,88	1,68	1,69
Закарпатська	1,79	1,80	1,71	1,67	1,61
Запорізька	1,75	1,88	1,79	1,84	1,66
Івано-Франківська	1,81	1,97	1,74	1,79	1,70
Київська	2,79	2,74	2,75	2,73	2,64
Кіровоградська	1,89	1,85	1,94	2,00	1,82
Луганська	1,67	1,71	1,70	1,91	1,99
Львівська	1,99	1,98	1,87	1,78	1,72
Миколаївська	1,77	1,78	1,74	1,78	1,76
Одеська	1,75	1,95	1,87	2,09	2,08
Полтавська	1,96	1,91	1,89	1,83	1,61
Рівненська	1,89	1,99	1,80	1,89	1,92
Сумська	1,82	1,91	1,77	1,84	1,75
Тернопільська	1,85	2,00	1,91	1,93	2,05
Харківська	1,85	1,92	1,94	1,91	1,82
Херсонська	1,73	1,79	1,71	1,76	1,66
Хмельницька	1,83	1,90	1,81	1,84	1,82
Черкаська	1,70	1,80	1,65	1,70	1,66
Чернівецька	2,00	2,12	1,94	1,95	1,86
Чернігівська	1,67	1,75	1,69	1,65	1,66
м. Київ	2,96	2,98	2,18	2,84	2,90
м. Севастополь	1,72	1,85	1,70	1,87	1,94

Треба відмітити, що шостий етап передбачає визначення рівня використання фінансового потенціалу регіону шляхом ділення бальної оцінки фінансового потенціалу конкретного регіону на еталонне значення. Результати реалізації цього етапу відображено у табл. 2.

На основі даних таблиці можна стверджувати, що найвищим рівнем використання фінансового потенціалу характеризується м. Київ, високі значення розрахованого показника мають також Київська та Дніпропетровська обл.

Таблиця 2

Рівень використання фінансового потенціалу регіонів України у 2009–2013 рр.
[авторська розробка]

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	0,6077	0,5374	0,6930	0,6659	0,6435
Вінницька	0,5174	0,5283	0,5680	0,5205	0,5188
Волинська	0,5728	0,5937	0,5901	0,5958	0,5532
Дніпропетровська	0,5982	0,6457	0,7216	0,6891	0,6850
Донецька	0,5616	0,5232	0,6038	0,6039	0,5623
Житомирська	0,5394	0,5249	0,5840	0,4912	0,4795
Закарпатська	0,5047	0,5070	0,5305	0,4877	0,4589
Запорізька	0,4934	0,5320	0,5556	0,5373	0,4734
Івано-Франківська	0,5094	0,5555	0,5414	0,5245	0,4842
Київська	0,7859	0,7736	0,8552	0,8001	0,7495
Кіровоградська	0,5314	0,5215	0,6032	0,5859	0,5162
Луганська	0,4708	0,4817	0,5275	0,5602	0,5648
Львівська	0,5597	0,5587	0,5800	0,5220	0,4898
Миколаївська	0,4984	0,5030	0,5406	0,5203	0,4995
Одеська	0,4930	0,5493	0,5811	0,6106	0,5912
Полтавська	0,5525	0,5402	0,5874	0,5357	0,4587
Рівненська	0,5307	0,5626	0,5591	0,5543	0,5473
Сумська	0,5123	0,5392	0,5500	0,5371	0,4971
Тернопільська	0,5220	0,5654	0,5949	0,5653	0,5819
Харківська	0,5201	0,5409	0,6029	0,5586	0,5177
Херсонська	0,4862	0,5043	0,5327	0,5140	0,4732
Хмельницька	0,5159	0,5360	0,5617	0,5387	0,5186
Черкаська	0,4785	0,5071	0,5118	0,4974	0,4707
Чернівецька	0,5617	0,5985	0,6028	0,5705	0,5295
Чернігівська	0,4701	0,4930	0,5263	0,4823	0,4720
м. Київ	0,8335	0,8423	0,6776	0,8313	0,8243
м. Севастополь	0,4852	0,5225	0,5292	0,5479	0,5518

Найнижчим рівнем використання фінансового потенціалу характеризуються Чернігівська, Черкаська та Закарпатська області, тоді як решта адміністративних областей перебувають приблизно на одному рівні, використовуючи свій фінансовий потенціал трохи більше ніж на 50%, що, у свою чергу, дозволяє зробити висновок про неефективність функціонування фінансової системи регіонів України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, відмітимо, що запропонований науково-методичний підхід до оцінки рівня використання фінансового потенціалу регіонів України дозволить державним органам влади формувати адекватну та відповідну реальним економічним умовам стратегію регіонального фінансового розвитку. Крім того, градація регіонів України за рівнем використання фінансового потенціалу створює підґрунтя для раціонального розподілу державних ресурсів, оптимізації системи міжбюджетних відносин, оскільки на основі отриманих результатів можливо не лише провести перерозподіл фінансових ресурсів, виходячи з наявної соціально-економічної ситуації в кожному регіоні, але й досягти високого рівня фінансової самодостатності територій у майбутньому, враховуючи ступінь використання існуючих можливостей.

Література

1. *Боронос, В. Г.* Фінансовий потенціал території у державній фінансовій політиці: методологія і практика управління : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 Гроші,

- фінанси і кредит / В. Г. Боронос. – Суми, 2012. – 433 с.
2. *Возняк, Г. В.* Фінансовий потенціал регіону: економічна суть та структура / Г. В. Возняк, М. А. Козоріз // *Економічні науки. Серія "Облік і фінанси"*. – 2011. – Вип. 8 (29). – Ч. 3. – С. 48–56.
  3. *Гринашук, І. І.* Фінансовий потенціал адміністративно-територіальної одиниці: сутність, проблеми розвитку та оцінювання / І. І. Гринашук // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2009. – № 26. – С. 66–72.
  4. *Єрмошкіна, О. В.* Фінансовий потенціал регіонів в умовах вільного руху капіталу / О. В. Єрмошкіна // *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. – 2012. – № 2 (28). – С. 120–127.
  5. *Іоненко, К. В.* Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит / К. В. Іоненко. – К., 2007. – 24 с.
  6. *Клименко, Т. В.* Підвищення ефективності фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Т. В. Клименко. – Донецьк, 2003. – 21 с.
  7. *Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
  8. *Офіційний сайт фонду «Ефективне управління» [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://competitiveukraine.org.ua/en>
  9. *Прохорова, В. В.* Регулювання фінансовим розвитком регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2012_2/Prohorova_212.htm.
  10. *Свірський, В. С.* Проблеми структурування фінансового потенціалу держави / В. С. Свірський // *Інноваційна економіка*. – 2009. – № 3. – С. 136–139.

Отримано 14.10.2014 р.

Формализация научно-методического подхода к оцениванию уровня использования финансового потенциала регионов Украины

АЛИНА ВЛАДИМИРОВНА ВЫСОЧИНА*

* аспирант кафедры банковского дела

*ГВУЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины»
ул. Петропавловская, 57, г. Сумы, 40000, Украина,
тел.: 00-380-542-665-110, e-mail: av_vysochyna@meta.ua*

Углубление кризиса системы местных финансов, а также снижение эффективности межбюджетных отношений привели к усилению диспропорций в уровнях финансовых возможностей регионов Украины и снижению их финансовой самодостаточности, что, в свою очередь, актуализирует необходимость разработки нового, более адекватного (который отвечает реальным социально-экономическим условиям) механизма оценивания уровня использования финансового потенциала регионов. В статье разработан соответствующий научно-методический подход, который предусматривает последовательную реализацию шести взаимосвязанных этапов, а именно: формирование массива входящих статистических показателей; расчет объема реальных и потенциальных финансовых ресурсов, а также интегрального показателя качественных характеристик экономической системы в направлении стимулирования финансового развития; нормализация рассчитанных на предыдущем этапе показателей; расчет балльной оценки финансового потенциала регионов Украины; определение эталонного уровня финансового потенциала; идентификация уровня использования финансового потенциала региона. Практическая апробация данного научно-методического подхода позволила определить, что большинство регионов Украины используют свой финансовый потенциал немного больше, чем на 50%. Вместе с тем, самым высоким уровнем использования финансового потенциала характеризуются г. Киев, Киевская и Днепропетровская обл.; самым низким – Черниговская, Черкасская и Закарпатская обл.

Ключевые слова: регион, финансовое выравнивание, финансовый потенциал, экономика.

Formalization of Scientific and Methodical Approach to the Assessment of the Level of Using of Financial Potential of Regions in Ukraine

ALINA V. VYSOCHYNA*

** Postgraduate student of Department of Banking
Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine,
Petrovavlivska Street, 57, Sumy, 40000, Ukraine,
phone: 00-380-542-665-110, e-mail: av_vysochyna@meta.ua*

Manuscript received 14 October 2014.

Deepening of local finances crisis and reduce of the inter-budgetary relations effectiveness have led to the increase of disparities in the levels of financial capacity of Ukraine's regions and reduce their financial self-sufficiency, which in turn provides the necessity of development new and more adequate (the one that corresponds to the real socio-economic conditions of the region) mechanism of evaluation of the financial potential. In the article the relevant scientific and methodical approach is developed. It consists of six phases, such as: formation of a set of input statistical indicators; calculation of real and potential financial resources and the integral index of qualitative characteristics of the economic system in the direction of financial incentives; normalization of the calculated on the previous stage performance indicators; calculation of the financial potential indicators for Ukraine's regions; determining an etalon level of region financial potential; identification of the level of using of Ukraine's region financial potential. Implementation of the described scientific and methodological approach allows to reveal that most regions of Ukraine used its financial potential slightly more than 50%. However, Kyiv, Kyiv region and Dnipropetrovsk region have the highest levels of the financial potential usage; in turn, Chernihiv, Cherkasy and Zakarpattia regions are characterized by the lowest level of the indicator.

Keywords: economics, financial potential, fiscal equalization, region.

JEL Codes: E62, G18, H70

Tables: 2; Formulas: 2; References: 10

Language of the article: Ukrainian

References

1. Boronos, V. G. (2012), *Financial potential of the territory in state financial policy: methodology and management practice*. Sumy, UAB NBU. (In Ukrainian)
2. Vozniak, G. V.; Kozoriz, M. A. (2011), "Region financial potential: economic essence and structure", *Ekonomichni nauky*, 8 (29), 48–56. (In Ukrainian)
3. Grynashuk, I. I. (2009), "Financial potential of territory and administrative entity: essence, problems of development and assessment", *Visnyk ekonomky transport ta promyslovosti*, 26, 66-72. (In Ukrainian)
4. Ionenko, K. V. (2007), *Formation and assessment of region financial potential*. Kyiv. (In Ukrainian)
5. Yermoshkina, O. V. (2012), "Region financial potential in conditions of free capital flow," *Visnyk Dnipropetrovskoi derzhavnoi finansovoi akademii*, 2 (28), 120–127. (In Ukrainian)
6. Klymenko, T. V. (2003), *Increase of region financial potential effectiveness*. Donetsk. (In Ukrainian)
7. State statistic authority of Ukraine (2013), *Statistical Database*, <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (In Ukrainian)
8. Fund "Effective governance" (2013), Region competitiveness index, <http://competitiveukraine.org.ua/en> (In Ukrainian)
9. Prohorova, V. V. (2012), "Regulation of region's financial development", http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/pspe/2012_2/Prohorova_212.htm. (In Ukrainian)
10. Svirskiy, V. S. (2009), "Problems of state financial potential structuring," *Innovatsiyna ekonomika*, 3, 136–139. (In Ukrainian)